
JEDINA MAMA

Upoznala sam je u vrijeme dok sam svoja dva stana pokušavala zamijeniti za jedan. "Dva mala za jedan veliki", isticala sam u oglasima. "Stanarska prava".

Danas toga više nema. Traženje se odužilo na punih pet godina. Iz dana u dan...Život je postao nesnosan.

Budila sam se s oglasima. S njima išla na spavanje. Stan, kakav sam tražila, podrazumijevao je razlaz; roditelja s djecom; jednog supružnika od drugoga. Ili rjeđe: razlaz dvojice sustanara. U svim tim razlazima tinjao je sukob. Razumije se: interesa. Stranke su se borile za svoje bolje pozicije. Moja dva stana imala su manu što je jedan od njih bio bolji od drugoga. Svi su htjeli onaj bolji. Vrijeđali su se na lošiji...U tim se razlazima nitko nije htio žrtvovati! Morala sam se domisliti nečem posebnom.

Zamislila sam staricu. Vjerojatno udovicu. Živi sama u stanu od nekoliko soba. Trošnom i prostranom. U strogom centru grada. S plinom...Ali bez centralnog grijanja. Rodila se prije prvog svjetskog rata. Nema djece. Rodbina joj je pomrla. I prijatelji. Čak i znanci. Uzdržava se od nedovoljne mirovine pokojnog muža...Prihode povećava držeći podstanare. Ali s njima se ne druži! Narav joj je loša. Mršava je, pogrbljena, ni malo prijazna starica. Ali bistra! Dvosmislena! Gramziva. Čak škrt! Nekad je bila imućna: toga se još sjeća. Na tom sjećanju gradi svoje sadašnje zahtjeve, razmjerno visoke. Svoj veliki stan hoće zamijeniti za manji, međutim ne i premali. Recimo: dvosobni. Ili čak dvoipol sobni. Dvije sobe za nju, nekad imućnu osobu, a onih pola za podstanara: taj će joj plaćati režije. I taj se stan mora nalaziti u centru...U visokom prizemlju: ona teško hoda. A liftovima ne vjeruje! Za razliku u kvadraturi tražiti će novac. I to priličan. U mislima ga već broji...Toliko i toliko. Nikad neće popustiti! Ne treba je izazivati, smanjivati traženu naknadu: mogla bi od svega odustati. U svom je stanu provela najmanje pola stoljeća: teško će ga napustiti. Zato ga, uostalom, do sada nije promijenila. Ne daje oglase. Samo čita tuđe. Neću se ja njoj javiti, nego ona meni. To je važno: radi povjerenja. Neka misli da ona "drži konce u rukama"...

Dala sam oglas u tom smislu.

Starica mi se javila.

Od pretpostavljene se razlikovala samo u dvije točke: kretala se uz pomoć štapa. I imala je sina.

Nisam za nju imala odgovarajući stan. U oglasu sam ga ponudila, ali nisam ga imala. Tek sam ga starici namjeravala naći. Za ona dva svoja...I tu sam računala na ljude u razlazu, ali ucijenjene: jer žive

u malom stanu. Takvom koji se jedva može podijeliti...Moji su stanovi tim ljudima bili "prilika". Da se baš ne razidu u dvije rupe....Tu će priliku, razumije se, morati platiti. A novac ću dati starici....

Nepostojanje stana bijaše najosjetljivija točka prvog telefonskog razgovora.

Zašto nudite stan kojeg nemate? - smjesta me upitala starica. Nema sumnje! Nekakva prijevara!, razmišljala je.

Sve ću vam - umirivala sam je - objasniti kad se

vidimo. Imam ono što tražite! Ili ću imati! - ispravila sam se. - Zvuči čudno ali je istina! Ja ću doći k vama pogledati vaš stan...I da se upoznamo! Da čujem vaše želje!(Kao da s njima nisam unaprijed računala!). Budite sigurni da ih mogu ispuniti...Možete mi vjerovati!

S tom je staricom bilo nešto čudno. Njen glas na telefonu bio je drhtav, umoran: već se oprostio od svijeta. Preko osamdeset!, zaključila sam. Poslije će se ispostaviti da je toliko i imala... No kad sam je prvi put vidjela predočila mi se znatno mlađom. Najviše šezdeset! Upravo sam se zapanjila. Dočekala me je uspravno premda oslonjena na štap. Zbog te uspravnosti štap više nisam ni vidjela. Stajala je predamnom ispršena. Glatka lica. Tanka koža bila je nategnuta na kosti, pomalo vlažna. Oči: kose, zelene, svijetlile su poput mačjih. Lice: oštih crta, ušiljeno, bez tragova dobrote: samo moć; snaga. Stan mi je pokazala odrješito, poput kraljice u dvorcu. Čak i mane svoga stana predstavljala je njegovim prednostima. Njegovih se prednosti nije mogla nahvaliti.

- Jeste li kad vidjeli tako široke parkete? Prave hrastove! Naravno. Niste. Sve vam je tu raskošno. I komotno. Tu vam neće biti tijesno - govorila je.

Bila je prvi stanar tog stana. Uselila se odmah pošto se izgradila kuća.

Muž me je doveo i pokazao mi stan - prisjećala se.

On je bio sudac, znate... Proveo me je kroz sobe...

Vrata na sobama nekad su bila obojena u tamno. Ona ih je dala prebojiti u bijelo.

Tamna vrata!? To moja duša ne bi mogla podnositi...

Gle, pomislila sam, a meni se činila bezdušna! No takvi se najčešće i pozivaju na svoju dušu. Svi najviše cijene ono što nemaju...

I dalje smo obilazile stan.

Boja na zidu bila je stara najmanje trideset godina.

Peći su se ložile drvima. Jedna peć je bila plava; druga tamno smeđa; treća krem. Od te tri peći pohvalila je tamnosmeđu. Sastojala se od sjajnih, nevelikih, udubljenih pločica.

Tu je dosta jedna klada! Odmah će se zagrijati - rekla je.

Ona je, međutim, grijala jedino kuhinju. S plinskom peći.

Radi podstanarka u sobici - tumačila se.

Sama bijaše naučena spavati u hladnoj sobi.

To je zdravije - tvrdila je.

U zidu na hodniku zjapila je rupa.

To nije ništa. To ćete lako popuniti.

Pod kupaonice bio je napravljen od betona, grahorastog, hladnog. Gusnata kada stajala je na svojim niskim savinutim nogama. Gola. Neprijatna. Novu kadu trebat će dati ugraditi. Stan je općenito zahtijevao goleme troškove za uređenje. Ipak bio je baš ono što sam tražila. Morala sam ga imati! Usprkos crknutom žoharu ispod prozora u kupaonici, pa drugom u kuhinji; pa još jednom u srednjoj sobi...

Gledate žohare! - mirno je rekla starica. - Neka vas ne brinu. Donijet će vam sreću!

Za čitavo vrijeme posjete starica se držala uspravno. Neostarjelo. Moćno. Tek pod kraj je pokazala izvjesne znakove umorna. Crte su joj se objesile, kao da ih nema što držati. Ići iščezle Onda bi opet zavladao i očima i licem, , učvrstila bi ga, pomladila.

Što se tiče njenih želja - unaprijed sam ih pogodila. Obećah joj ispuniti ih! Dobiti će stan. I novac. Taj je bio važan. Kad bi govorila o novcu oči bi joj se skupljale. U tanke proreze. Baš kao u mačke.

Sve što sam rekla morati ću ponoviti njenom sinu, objasnila mi je.

Sin je živio u kući svoje žene. Nešto je slavio, no očekivala ga je prekosutra. Razumije se, navečer. S tim dogovorom smo se rastali.

Rekla sam da se s tom staricom događalo nešto čudno. Preko telefona zvučala je starom. Zatim, za posjete, predstavila mi se mladom. Kad sam došla prekosutra opet se promijenila... Dočekala me je sa svim teretom svojih osamdeset i tri godine - pogrbljena, sva naborana, mrzovoljna, čangrizava; posljednje je izražavala nečujnim micanjem

vilice; vjerojatno s umjetnim zubima... Po stanu se vukla na štapu poput poluzgaženog žohara; kad za sobom vuče bijelu, silom istisnutu utrobu... Teško je disala, žalila na život i na zdravlje. Lice joj se skupilo u osušeni plod smokve. Bila je starija od ičeg što sam ikada vidjela, samo stara. Stara i ništa više.

No ovaj put u stanu nije bila sama.

U kuhinji nas je čekao njen sin.

Sin je godinama živio sam sa svojom majkom. Otac mu je umro kad je krenuo u gimnaziju. A i tada je otac već bio umirovljen. Oženio se star, umro u osamdesetoj. Tog uvijek starog oca sin se jedva i sjećao...Majka, koja je svom mužu mogla biti kćer, uživala je uz ovog sve udobnosti života. Barem prije(Drugog)svjetskog rata. Stan je namjestila skupocjenim stilskim namještajem, raskošnim lusterima, perzijskim tepisima...Poslije oslobođenja sučeva plaća se smanjila, ali ne do oskudice. Bijeda je zaprijetila tek kad su ga umirovili. Kad je umro postala je stvarna. Tada su iz kuće počeli prodavati stvari...

Sin je bio nizak, taman, pravilnog ovala lica...Tužnog pogleda očiju boje lješnjaka. Ne iskošenih, mačjih, nego okruglih, psećih. Dnevni izrast brade stajao mu je osobito privlačno: barem meni. Tijelo mu je bilo vitko, živahno, čvrsto, stalno u pokretu... Kretnje oštre, rastrojene; kao da su živjele za sebe... Riječi je dodatno objašnjavao prstim. I danas su mi pred očima ti njegovi dugi prsti, ruke u zamahu...

Usta je imao puna. I crvena. Povremeno, govoreći, prskao bi slinu. Ipak to na njemu nije djelovalo odvratno...Taj sredovječni čovjek izgledao je kao dječak. Nikad nije odrastao. Ostao je sin. Bio je otac dvaju kćeri , no što je to značilo? Za mene je predstavljao tek dijete ove majke - neizmjereno stare. Čudo da ga je ta starica ikada mogla roditi, tako mladog, razmišljala sam.

Donio joj je namirnice, ali pogrešne, što ju je strahovito ljutilo. Tu i tamo bi od negodovanja štapom udarila o pod. Stisnutih, naboranih usta. Kad god bi to učinila sin bi se zgrčio...Šakama bi gnječio bradu i obraze. U sebi je glavom udarao o zid!

On će sa mnom tražiti stan za svoju majku, uspio mi je ipak objasniti.

Na te riječi starica se namrštila; stotine bora pretvarale su se u milijune...

Kad je zatražio pivo donijela mu je poluispražnjenu bocu, što ju je naćeo "prošli put".

To moraš baciti - objasnio joj je.

Starica je pivo vratila u hladnjak, gundajući o rasipnosti...

Bilo je vrijeme da odemo.

Zajedno smo izašli iz stana. Preko puta u kafiću popili smo pivo.

- Pomoći ću vam - rekao je - ali ne vjerujem u ishod. Majka mijenja stan već više od petnaest godina! Voli o tome pričati. No kad treba odseliti onda se uvijek predomisli.

Ovaj puta neće, mislila sam.

Jer - ja sam je izmislila.

Traženje stana trajalo je začudno kratko; svega dva mjeseca. Našli smo stan «na dlaku» onakav kakav sam zamislila - ipak s jednom iznimkom: bio je u privatnom vlasništvu. I imao stanare. Sa stanarskim pravom. Vlasnici stana očekivali su novac. A njihovi stanari stanove. Dva, jer se radilo o bračnom paru u razlazu; za bolje stanove bili su spremni platiti...Ali neću ovdje ulaziti u stambeno-pravne zavrzlake. Glavno je reći da je stan trebalo kupiti. Za staricu koja će postati vlasnicom! Platit će se novcem što ću ga dobila od stanara u razlazu, za "višak kvadrata". Lošiji od mojih stanova uzeti će bivši muž; bolji - bivša žena sa djetetom.

Transakcijom su bili zadovoljni svi osim starice. Sin je bio oduševljen majčinim budućim vlasništvom, radi sebe i unuka: da je majka naglo umrla ostao bi bez ičega... Starica se složila sa zamjenom no zapravo je bila ljuta. Dobit će vlasništvo stana, ali ništa u džep. Ništa na banku...Osjećala se kao da ju je sin prevario.

Ja ništa ne dobivam! - predbacila mi je, dok smo se dogovarali oko selidbe.

Dobivate stan! Svoj! U vlasništvu!

Ja već imam stan! - tvrdoglavila se. - Trebala sam novac!

- Morate - rekla sam - misliti i na dobro svojeg sina. I na vaše dvije unuke također. Ako vam se što dogodi oni će izgubiti ovaj stan. A onaj će im ostati!

- Rekla sam sinu da neću izaći bez novca! Na to je trebao misliti!

Prestala sam je posjećivati da je ne bih podsjećala na gubitak. Po savjetu sina. On je bio oduševljen što će postati vlasnikom! Valjda mu se majka zato prvi put nije mogla othrvati.

Preseljenje je dogovoreno za zadnje dane siječnja.

Papiri su bili sređeni, kamioni iznajmljeni.

Dan uoči selidbe grad je zatrpao snijeg.

«ISPOD STOLA », zbirka priča, AGM, Zagreb, 2001.

Snijeg nije presudan u ovoj priči. On je dekor. Napadao je do koljena. I ni tu nije stao, već je nastavio padati...U tišini...Kako pada i inače. Zatrpao je sve što se u gradu može zatrpati. Trotoare. Kolnike. Automobile. I krovove. Sve je postalo prhko, drhtavo, nestvarno.

A trebalo se seliti.

Čudili smo se. Smijali. Otresali snijeg. Hodnike smo ispunili svojim mokrim tragovima...Bilo nas je puno u toj višestrukoj selidbi. Mršavih. Debelih. Zadovoljnih. Sumnjičavih. Predstavljali smo masu obuzetu svojim važnim teretom.

Nosili smo, dakle, naše dragocjene stvari. Nosili smo ih pažljivo: da se ne bi oštetile. Da se štogod oštetilo neki bi bogme i plakali...Koliko suza prolivenih nad haljinama i cipelama! Nad vazama! Nad tanjurima! Nad stolicama! Nad stolnjacima! Suze nad krevetima, nad ormarima, nad stolovima... More suza...

U mom budućem stanu sjedila je smrkuta starica. Dobro "zabundana". Zaogrnutu dekom. Ostala je da bi nadgledala iznašanje svojih stvari. Da što ne bi ostalo...Ili bilo nepažljivo dignuto...Sjedila je na velikoj, staroj, svilom presvučenoj stolici. S rukohvatima. I uspravnim naslonom. Stolica je sličila kakvom otrcanom prijestolju. Nekad žuta svila izlizana se, zaprljala. Mjestimice i poderala...Iz poderotine je nešto virilo: valjda morska trava. Starica je sjedila namrštena, sa milijunima svojih bora, držeći se za rukohvate. Ali uspravno! Prstiju poput kandži... Štap je naslonila pokraj sebe, na stolicu. Umjetna vilica bezglasno se pokretala. Nije govorila. Gutala je riječi. To je izvana izgledalo kao mreškanje usta. No ja sam znala o čemu se tu radi: starica se spremala na napad. U svojoj stolici skupljala je snagu.

Njen sin je s pomoćnicima iznosio stvari. Zadnje stvari. A mi smo svoje unosili... Još smo bili poletni zbog važnosti naših poslova, snage ostvarenja.

"Tri puta seliti - jedan puta pogorjeti", kaže izreka. Mi smo, dakle, živjeli jednu trećinu požara, mi, pokretači selidbe. Bili smo jači od gladi, umora, snijega... Smrkavalo se kad smo završili s iznašanjem stvari; i unašanjem. Još smo stajali na nogama, no sad smo ih već osjećali. Starica je i dalje - protiv svih nas - šutjela. Pred tom njenom šutnjom osjećala sam se poput uljeza.

Idemo mama - rekao je sin, zahvaćen istim umorom koji je zahvatio i nas.

Ponudio je majci ruku da joj pomogne sići sa stolice. Možda i prijestolja. No ona se nije ni pomakla.

Hajde mama! - ponovio je sin, nekako umorno.

Ja ne idem! - napokon je starica progovorila. Tiho, ali odlučno. Pribila se uz stolicu, kao da se za nju zalijepila. Stolica ju je štitila s obje strane i straga. S prednje strane mogla se štititi i sama. Umjesto da ustane, dohvatila je štap.

Ali, mama! - uzviknuo sin, ne previše iznenađen; kao da se takvom nečem i nadao...

Ti možeš ići! Ja ću tu ostati! - proderala se starica i udarila štapom. O parket. Da ne bi tko mislio da se šali.

- Ali mama! - opet je uzviknuo sin, sad već plačnim glasom. Pogledao nas je bespomoćno svojim okruglim, plašljivim očima, dugih trepavica koje su se na vrhu malo kovrčale.

Gledaj mama - počeo je, kao da se obraća djetetu.

Izmišljeno strogim glasom: jer i sam je bio dijete. Tražio je u sebi biće odraslog čovjeka, kojom bi mogao djelovati na svoju majku. Tražio je biće naredbe. Umjesto njega našao je tek biće poslušnosti. To je biće bilo sposobno za dvoje; udariti o pod nogom; ili pak, kleknuti; sklopiti ruke; moliti.

Prvo je pokušao udaranjem noge...

- Ne možeš to činiti ni ovim ljudima ni meni! Umorni smo! Iscrpljeni! Cijeli smo dan radili...

Ja sam u svom stanu! - rekla je svadljivo starica. -

Svom a ne tvom! Nitko me neće istjerati!

Kako je govorila sin je gubio odvažnost.

Tko te tjera mama? - rekao je, nesigurno. - Pristala si na zamjenu. Vidjela si onaj stan...Bila si zadovoljna. Što ti sad ne valja?

Ja sam prevarena! - gotovo je kriknula starica. -

Obećali su mi novac. A nisu mi dali ništa!

Dali su, dali - ponovio je tužno sin.

Onda si ga ti uzeo! - optužila ga je starica.

- Nisam mama. Sama znaš da nisam.

Sad je govorio kao da više ne vjeruje u svoje riječi, nekako odsutno. Više nije bio borben. Samo jadan i očajan. Gledala sam kako se pognuo, kleknuo pred svoju majku. Sklopio je ruke, pružio ih prema njoj.

- Molim te mama! Molim te, idemo!

Ne! - ponovila je još odlučnije starica.

Što da radim? -zakukao je, opet se dižući na noge.

Sad se obraćao nama, ne njoj; kao da ona više nije ni prisutna...

Ne mogu je ubiti! - uzviknuo je, tresući stisnutim

šakama. - Razumijete da ne mogu!? Zaslužila je, a ne mogu! Nemam drugu mamu!

Samo nju!

Pogledao nas je kao da mi znamo drugačije rješenje. Mi smo šutjeli, svladani njegovom nemoći. Ushodao se gore dolje poput mehaničke igračke. Nenadano se zaustavio pred mojim mužem.

Ti me razumiješ!? - obrati mu se u nekoj neshvatljivoj

prisnosti. Valjda prisnosti sinova. - Ona je moja j e d i n a m a m a! Jedina mama! - ponovio je.

Shvaćam te stari! - odobri mu moj muž. - Tvoja jedina mama! Jasno da te shvaćam!

- Onda mi pomoz! - zamoli, zakolutavši očima. Pokazao je na smjer od majčine stolice do vrata. - Hoćeš li? Ti i ja! Nitko drugi!

Nisam odmah razumjela što hoće, moj muž je, međutim, razumio. I on je bio sin. Jedine mame. Zato ga je razumio. Sad su bili partneri. Složno su prišli stolici na kojoj je starica sjedila. Kad ih je vidjela kako prilaze počela je kreštavo vrištati. Pokušala je dograbiti štap, ali sin je bio brži. Jednom pokretom noge bacio ga je na pod. Bez i jedne riječi međusobno se sporazumjevši on i moj muž složno dohvatiše stolicu. Svaki s jedne strane. Starica je kriknula, stala zvati u pomoć. Udarala ih je koščatim rukama. Oni su pognuli su glave, podigli stolicu u zrak. S naporom jer je starica bila teža no što se činila. Njena je mršavost bila staračka, ne stvarna. A ni starinska stolica - polunaslonjač, nije bila laka. Osim toga, starica ih je umarala svojim prosvjedima. U zraku je lamatala svojim dobro obuvenim nogama. Imala je staračke cipele, duboke, na vezanje, crne. Te pobunjene noge u cipelama izgledale su groteskno. I glava joj se njihala jednako groteskno, naprijed natrag, kao na lutki od tkanine. Vikala je i tukla ih dok su je iznosili kroz vrata povremeno pokušavajući podići se na stolici. Time im je još više otežavala nošenje. Ipak nisu odustali, nastavili su silaziti stubištem. Hladnim, mokrim, uprljanim našim čizmama. Staričin se stan nalazio na trećem katu. Tako je vikala i bunila se kroz tri kata stubišta, dovlačeći na vrata ili na "špijunke" svoje susjede. One koje bi izvirili molila bi za pomoć, okomljujući se na svoga sina jezivim majčinskim kletvama. Cijela je kuća bila ispunjena njezinim prosvjedima, kao da su je na prijestolju nosili pod giljotinu. Umuknula je tek kad su je iznijeli na cestu - pred veličanstvenim prizorom napadalog snijega, koji je, uostalom, i dalje uporno padao...

Taj snijeg u svojoj beskrajnoj čistoći, pod noćnim svjetlom, zapanjio ju je, zadivio. Grad koji je ugledala pripadao je mladosti i snu. Možda i smrti. Možda ju je zato ušutkao. Sve sam to vidjela odozgo, kroz prozor, i sama zapanjena novom slikom grada.

Tako je snijeg ipak imao ulogu u ovoj priči. Na njenom svršetku. Uspio je ušutkati staricu. Padao je i padao - gust i nestvaran, to je osnovno: nestvaran. I utoliko: lijep. Svi smo pred njim osjetili granice svoje stvarnosti; ja, moj muž, starica, njen sin. Zaboravili smo na selidbu. Na stvari. Na odnose. Osjećali smo samo čudo ove noći, našu pripadnost tom čudu. Mi smo bili čudo! Nismo više bili majke, sinovi i kćeri. Nismo bili ni žene, ni muževi. Samo čudo. Barem na trenutak. No taj je bio dovoljan da starica zašuti i pusti svom sinu ukrcati je u automobil. Zatim su iščezli u gustim nanosima snijega, gotovo nečujno, poput priviđenja.

Selidba je bila završena.

No tu priča ne završava jer to nije priča o selidbi, nego o "jedinoj mami": kako je i naslovljena.

"Jedina mama" proživjela je još lijepi niz godina, u stanu u koji je dospjela opisane snježne noći. Zatim je umrla: to smo saznali iz osmrtnice u novinama.

O sinu godinama nismo čuli ništa, sve dok ga moj muž nedavno nije sreo na ulici. Oćelavjelog. Omršavjelog. Ofucane odjeće. Bazdio je na alkohol, na duhan i skitanje.

Ispričao mu je da ga je "žena otjerala", da "ne radi", takoreći "živi na ulici. Čak su mu i kćeri "okrenule leđa"...

Da je mama živa, to se ne bi dogodilo - rekao je, tužno.

Gledao je i izgledao poput napuštenog psa.

Zatim je mog muža zamolio da mu posudi nešto novaca.

Nikad ga neće vratiti, ali morao sam mu dati. Zbog jedine mame! - rekao mi je muž.

I sasvim sam ga razumjela.